”Räkna inte med rysk stabilitet”

Många politiker vet inte hur de skall bete sig under frihetens villkor, säger Arkadij Waxberg

Kulturavdelningens medarbetare Arkadij Waxberg besökte i veckan Stockholm. Bengt Jangfeldt fick då tillfälle att samtala med honom om den senaste utvecklingen i Ryssland.

Av BENGT JANGFELDT

● **Bengt Jangfeldt:** När vi diskuterade ditt samarbete med SvD för ett drygt år sedan, beslöt vi att du i första hand skulle ta upp sådant som lätt kommer bort i flödet av nyhetsjournalistik – förändringar inom kulturlivet, alla de problem som uppkommer i samband med övergången till marknadsekonomi, utvecklingen på lagstiftningsområdet, med mera.

Den artikel som publicerades i onsdags (20 oktober) och som skrevs under kuppdagarna handlar om den kommande teatersäsongen. Häri ser jag en poäng: det finns många som skriver om det politiska händelseförloppet under dagar som dessa, men få bryr sig om att påpeka att det finns ett liv så att säga bortom Vita huset, ett liv som rullar på mer eller mindre som vanligt.

Låt oss ändå ägna det här samtalet åt politiken, eftersom ”den andra oktoberrevolutionen” väckt många frågor som rör själva kärnan i Rysslands utveckling mot ett demokratiskt styrelseskick.

Det talas till exempel om Jeltsins ”blodbesudlade händer”. Låt mig därför börja med att ta upp skuldfrågan. Det råder inget tvivel om att Jeltsin har blod på sina händer, men i vilken grad är skulden hans?

En politikers skuld

Arkadij Waxberg: Jag tror inte man kan förneka Jeltsins skuld. Men det är en politikers skuld, inte en brottslings, något som principiellt skiljer honom från fångarna i Lefortovofängelset. Dessa har begått ett svårt brott, medan Jeltsin gjort ett politiskt misstag av taktisk snarare än strategisk art. Att det var omöjligt att nå en civiliserad lösning på krisen med Vita husets herrar var uppenbart sedan länge, och alla försök att skjuta upp det slutgiltiga beslutet bara fördjupade krisen och ledde till en situation, där en oblodig upplösning inte längre var realistisk. Om Jeltsin i tid – det är svårt att specificera exakt när – hade internerat den handfull politiska vettvillingar, som var i färd med att störta landet i avgrunden, hade han säkert fördömts samfällt av det demokratiska Väst och säkert också av huvuddelen av den liberaldemokratiska ryska intelligentsian. Men å andra sidan hade vi sluppit 150 döda och hundratals sårade. Detta pris hade, enligt min mening, varit värt att betala. Men Jeltsin tog inte det steget.

De människor som delade kuppmakarnas uppfattning får inte drivas under jorden, säger Arkadij Waxberg. De finns i samhället och bör på ett eller annat sätt vara företrädda i parlamentet för att inte tvingas leva under villkor där terror kan bli deras uttryckssätt.
Foto: ANDERS KALLERSAND

BJ: Varför?

AW: Det finns flera orsaker. Dels speglar det Jeltsins personliga egenskaper, hans natur. De senaste årens erfarenhet visar att Jeltsin är mycket beslutsam i kritiska, helt avgörande ögonblick, men vacklar, retirerar och skjuter upp beslut ända tills dessa ögonblick inträder. Man kan förmodligen inte kräva av någon, ens en stor politiker, att han skall sluta upp med att vara sig själv. För det andra kan jag tänka mig att han visste mer än vi vet, att han hade tillgång till information som vi inte känner till. Man förebrår honom för att han inte vidtog beslutsamma åtgärder direkt efter folkomröstningen i april. men chef för säkerhetsministeriet var då alltjämt Viktor Barannikov, som vi alla betraktade som en nära vapendragare till presidenten; Jeltsin själv gjorde det uppenbarligen inte. Förste vice inrikesminister var general Dunajev, och vem vet vad han hade ställt till med om Jeltsin vidtagit beslutsamma åtgärder alltför snabbt. I september utnämnde Vita huset Barannikov och Dunajev till sina säkerhets- respektive inrikesministrar. Någon idealisk lösning på krisen fanns så vitt jag kan se aldrig.

Frihetens villkor

BJ: Du säger att Jeltsin visste mer än vi. Men varför omgav han sig över huvud taget med sådana personer?

AW: Våra politiker från perestrojkans och ”postperestrojkans” epok utmärker sig knappast för någon större personkännedom. Dessutom har de inte så många alternativ, eftersom den politiska scenen ännu domineras av folk från den föregående epoken, folk som saknar klara moraliska kriterier, som inte förmår underordna sina privata intressen landets intressen. De är upptagna med att se om sitt eget hus och naturligtvis uppbundna av gamla politiska kontakter. Denna parti- eller ”apparat”-mentalitet passar illa in i den nya politiska verkligheten. Många av dem vet helt enkelt inte hur de skall bete sig under frihetens villkor: härav alla överlöpningar från ett politiskt läger till ett annat, härav blockbildningen mellan krafter som till synes befinner sig i olika ändar av det politiska spektrumet (tex kommunister och monarkister, fascister och kristdemokrater). Räkna med någon stabilitet – politisk eller personlig – inom sitt lag kan presidenten förmodligen inte i denna dag. Härmed vill jag inte rättfärdiga de mycket allvarliga fel som presidenten gjort vid olika tillsättningar; jag försöker bara förklara och förstå dem.

Hemska konsekvenser

BJ: Om parlamentet vunnit kampen och Rutskoj och Chasbulatov fått makten, hade det så vitt jag förstår fått fruktansvärda konsekvenser och det omedelbart. Är det fel att tro att det hade lett till massarresteringar och avrättningar? I judiska kretsar fruktade man rent av pogromer. Mycket talar för att ett sådant scenario hade blivit verklighet: dels innefattade de krafter som parlamentet stödde sig på allt från extrema nationalister och antisemiter till rena pöbeln, dels hade ju parlamentet antagit en lag som belade stöd för presidenten med dödsstraff.

AW: Du har själv besvarat din fråga! Till stearinljus, med vattnet avstängt, under full blockad, i en situation som för tankarna till en tragisk fars, antar parlamentet på förslag av den ökände ledamoten Sergej Baburin, professor i juridik och dekan vid universitetet i Omsk, ett s k tillägg till strafflagen, som föreskriver dödsstraff med konfiskering av egendom för den som stöder den av parlamentet ”avsatte” presidenten. Så formulerade Chasbulatov, Rutskoj och deras likar sitt politiska program om de hade segrat. Som tillägg till detta utsände Vita huset ett direktiv till alla gränsstationer i landet om att inte släppa igenom vare sig representanter för den verkställande makten eller personer ur presidentens omgivning eller, nota bene, människor med ”intellektuella arbeten”. Några tvivel om vilken ”framtid” man hade i beredskap för oss kan inte råda.

Vilja till hämnd

BJ: Även om Rutskoj, Chasbulatov och andra sitter i fängelse, representerar de cirka 10–20 procent av befolkningen. Hur skall presidenten ställa sig till dem? De är ju ändå en reell maktfaktor.

AW: Det är en mycket allvarlig fråga. Om presidenten dragit någon lärdom av det som hänt, bör han inte glömma bort denna procent av befolkningen, som i vissa områden är större än siffran du nämner, i andra mindre. De människor som delade kuppmakarnas uppfattning har inte försvunnit ut i intet, de utgör alltjämt en del av samhället. De är naturligtvis demoraliserade, men faran för revansch och viljan till hämnd är en realitet. Dessa människor får enligt min mening inte drivas under jorden, de bör inte tvingas att leva under villkor, där deras enda sätt att uttrycka sina känslor blir terror (en utväg som kuppmakarnas huvudideolog, chefredaktören för tidningen Den' (Dagen) redan antytt i en intervju. De bör på ett eller annat sätt vara företrädda i parlamentet, lära sig försvara sina intressen och slåss för sina rättigheter på ett anständigt, lagligt sätt.

Lägger munkavle

BJ: Inför parlamentsvalet i december har presidenten förbjudit en del organisationer och pressorgan. I politiska kretsar i Väst uttrycker man oro med anledning av detta, och amerikanska UD har redan framfört sina betänkligheter till den ryska sidan. En av de tidningar som inte får komma ut är just Prochanovs tidning Den', som skriver in sig i en tradition av avskyvärd chauvinistisk och antisemitisk propaganda. Är det verkligen så att Jeltsin lägger munkavle på oppositionen, eller förbjuder han bara organisationer och tidningar som för länge sedan borde ha stoppats?

AW: Det är precis så det ligger till. Väst oroar sig för ett val med endast ett partiblock och där oppositionens rättigheter är beskurna. Oron är fullt berättigad och jag delar den helt och hållet. Men först måste vi bestämma vad vi menar med opposition under de villkor som råder i Ryssland i dag. Fascism kan aldrig betraktas som opposition i något land. Fascister kan bara vara fascister, dvs rövarband av brottslingar som förnekar friheten och försöker kuva den. I deras fall är det inte vallagen utan strafflagen som skall tillämpas. Ytterligare ett av Jeltsins misstag är att han alltför sent börjat tillämpa dessa normer på fascisterna. Det var nämligen just fascisternas pressorgan som skapade den ideologiska grunden för kuppen och svetsade samman kuppmakarna till en väpnad organisation, beredd att gripa makten med vapen.

Vad beträffar oppositionen, såsom den definieras och existerar i varje demokratiskt land, har den inte berövats några rättigheter och har så vitt jag kan se stora chanser att göra bra ifrån sig i valet. I synnerhet som en del hittills mycket svaga oppositionspartier (exempelvis Nikolaj Travkins

WAXBERG...
Forts sid 18

”Rysslands framtid ligger hos nya politiker”

...WAXBERG

Forts från sid 17

parti) har tagit med några av de mest populära och minst befläckade företrädarna för de förbjudna rörelserna på sina listor och därmed kan locka över en del av de röster som annars hade gått till organisationer, som Jeltsin förbjudit att delta i valet.

Den öppet fascistiska tidninggen Den' har stoppats, men ingen har förbjudit eller tänker förbjuda alla de tidningar som är kritiska till Jeltsin och som blir fler för varje dag, som exempelvis Nezavisimaja Gazeta, Segodnja, Novaja Ezjednevnaja Gazeta, Obsjtjaja Gazeta och t o m Moskovskie Novosti (Moscow News), som lagt om kursen radikalt och för var dag avlägsnar sig alltmer från presidentens linje.

Inom stränga ramar

BJ: Pravda och Sovetskaja Rossija då?

AW: Varken Pravda eller Sovetskaja Rossija brukade samma otyglade ligistspråk som Den', det är sant. Men de var öppet revanschistiska tidningar, som agiterade för att återupprättande av en totalitär sovjetisk regim och oavbrutet förolämpade (just förolämpade, inte kritiserade) presidenten och statens lagliga institutioner.

Frågan är: bör sådana tidningar har rätt att komma ut?

I ett normalt samhälle med stabila demokratiska traditioner bör en sådan fråga avgöras i domstol. Men att använda sådana måttstockar när vi talar om dagens ryska realia är både naivt och farligt. Nästan hela domstols- och åklagarapparaten är uppfostrad på den sovjetiska rättsdoktrinen och vet inte vad ett demokratiskt rättsmedvetande innebär. Alla försök från informations- och pressministeriets sida att få domstolen inte att stänga utan att bara varna tidningar som trycker chauvinistiska, rasistiska, antisemitiska artiklar misslyckades totalt. Någon objektivitet eller klokskap i domstolarna är inte att räkna med förrän vi får en ny generation domare. Vi befinner oss för närvarande i samma situation som det tyska rättsväsendet 1945–46. Fast jag i princip är motståndare till administrativa förbud också av de mest reaktionära tidningarna, ser jag ingen annan metod att påverka dessa pressorgan än den som presidenten valt. Helst skulle jag dock se att dessa tidningar fick komma ut, men inom de stränga ramarna för en civiliserad opposition och med förbud mot att agitera för en ”revolutionär” omvälvning i syfte att återuppräta Sovjetunionen.

Smutsigt jobb

BJ: Att göra slut med kommunismen är med andra ord ett rätt smutsigt jobb! Vore det inte en elegant lösning på den politiska krisen i Ryssland om Jeltsin tog på sig denna uppgift för att sedan inte kandidera till presidentposten. På så vis skulle också oppositionen – civiliserad eller inte – berövas ett av sina argument?

AW: De allra största chanserna att vinna ett presidentval har Jeltsin förmodligen just nu, omvärvd av segerns strålglans efter att ha krossat en lömsk och farlig motståndare. Ju längre fram presidentvalet äger rum, desto mindre blir hans chanser. Meddelandet att presidentens närmaste omgivning vill att beslutet om förtida presidentval skall upphävas, förvånar mig inte men skrämmer mig. Om Jeltsin ger efter för detta tryck, kompromitterar han sitt ord som president och sitt personliga politiska mod i befolkningens ögon. Landets intressen måste, när allt kommer omkring, komma före Boris Jeltsins egna intressen. Trots allt positivt som han gjort, tror jag att Rysslands framtid ligger i händerna på nya politiker, fria från bördan av det förflutna och kapabla att styra detta mäktiga och skövlade land under de nya ekonomiska och politiska betingelser som råder.